

Tychy, 06.03.2017r

**RECENZJA
ROZPRAWY NA STOPIEŃ DOKTORA NAUK O ZDROWIU**

**Mgr pol. Elżbiety Dziąbek pt.: „Wpływ pracy zmianowej na jakość życia
położnych w okresie okołomenopauzalnym ”**

Aby zagłębić się w zagadnienie którym zajęła się doktorantka ważne wydaje się dokładne zdefiniowanie pojęcia pracy zmianowej którą to definicję podaje prof. Alicja Kucharska . Praca w systemie zmianowym oznacza każdą formę organizacji pracy w systemie zmianowym, zgodnie z którą pracownicy zmieniają się na tych samych stanowiskach pracy według określonego harmonogramu, łącznie z systemem następowania po sobie, który może mieć charakter nieprzerwany lub przerwany oraz pociąga za sobą konieczność wykonywania pracy przez pracownika o różnych porach w ciągu określonych dni lub tygodni.

Od 1951 roku roku po zniesieniu w Polsce zakazu pracy nocnej kobiet wiele kobiet zdecydowało się na połączenie pracy zawodowej z pracą domową.

W chwili obecnej jest wiadomo, że praca zmianowa szczególnie nocna przypadająca na okres fizjologicznego snu związana jest z większym obciążeniem fizjologicznym.

Efektom długoterminowym jest przewlekłe zaburzenie wewnętrznych rytmów snu i czuwania, doprowadzające do rozwoju zaburzeń snu, przewlekłego zmęczenia, zaburzenia procesów metabolicznych, trawiennych i hormonalnych. W grupie pracujących położnych i pielęgniarek a sadzę też, że w grupie lekarek stwierdzono ujawnienie się nadciśnienia tętniczego, żylaków kończyn dolnych, otyłości, zaburzeń miesiączkowania, wcześniejsze występowanie menopauzy itd. w porównaniu do pracujących w systemie dziennym kobiet. Pojawiły się prace w których wykazano, że praca zmianowa wydłuża czas oczekiwania na pierwsze dziecko oraz ilość posiadanych dzieci.

Zdaniem niektórych badaczy praca zmianowa ma odmienny wpływ na organizm kobiet niż mężczyzny. U kobiet stwierdzono częściej nadciśnienie tętnicze, żylaki kończyn dolnych, niedokrwistość niedobarwliwą, otyłość, zaburzenia nerwowe oraz dolegliwości układu kostno-stawowego.

Obserwowano także zaburzenia cyklu miesięczkowego, zmiany zapalne układu rozrodczego, przedwczesne porody, wcześniejsze występowanie menopauzy oraz zmiany patologiczne sutka. Istnieją również doniesienia mówiące o wpływie pracy zmianowej na procesy starzenia.

W pracy przedstawionej mi do recenzji Autorka zajęła się opracowaniem i zbadaniem niezwykle istotnego problemu dotyczącego całej grupy kobiet pracujących w służbie zdrowia związanego z pracą zmianową i wpływie takiej pracy na zdrowie i funkcjonowanie organizmu kobiety.

Praca powstała w Katowicach w Wydziale Nauk o Zdrowiu Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.

Jej promotorem jest dr hab. n. med. Bogdan Michalski.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska została zredagowana z zachowaniem klasycznego układu. Liczy 106 stron, zawiera 78 tabel oraz dwa kwestionariusze ankietowe w tym jeden autorski *Doktorantki*. Zawiera 80 pozycje starannie dobrane w większości aktualnego z ostatnich 10 lat obcojęzycznego (16 pozycji) i polskiego piśmiennictwa. Składa się z 6 rozdziałów z podrozdziałami, zawiera streszczenie w języku polskim i angielskim, spis tabel oraz kwestionariusz ankiety. Rozprawę napisano w sposób jasny i rzeczowy.

Ośmiostronicowy *Wstęp* wprowadza czytelnika w problematykę zagadnienia omawiając definicje oraz charakterystykę pracy zmianowej jej konsekwencje zdrowotne oraz wpływ na jakość życia badanej grupy. Konsekwencje pracy zmianowej są znane ale nie da się ich uniknąć ponieważ organizacja służby zdrowia zabezpieczająca ciągłość opieki nad chorymi jest nierozzerwalnie związana z koniecznością świadczeń całodobowych.

W realizacji *Celu* pracy, wykonano analizę problemów cząsteczkowych polegającą na ocenie poziomu jakości życia pracujących w systemie zmianowym, subiektywnego postrzegania jakości życia oraz zdrowia, intensywności występowania objawów menopauzalnych, objawów lęku i depresji oraz wykonano ocenę występujących korelacji pomiędzy badanymi grupami.

Analizie poddano 604 kobiet w okresie okołomenopauzalnym w przedziale wiekowym 45-55 roku życia, aktywnych zawodowo, pracujących w wymiarze 170 godzin miesięcznie. Badaniem objęto położne zatrudnione w oddziałach położniczo-ginekologicznych szpitali znajdujących się na terenie województwa śląskiego, które podzielono na następujące grupy:

I-grupa - to grupa badana - stanowiło ją 200 położnych zatrudnionych w systemie zmian dziennej i nocnej, w tym około 48-56 godzin w porze nocnej,

II-grupa - to grupa kontrolna - stanowiło ją 118 położnych zatrudnionych wyłącznie w ciągu dnia.

Kryteria włączenia i wyłączenia z badania były bardzo restrykcyjne i dotyczyły wieku badanych, pracy w pełnym wymiarze godzin, zatrudnienie w jednym podmiocie leczniczym, pracy w systemie zmianowym, oraz dobry stan zdrowia(z wyłączeniem badanych stosujących HTZ, leki p-depresyjne i inne).

W celu opracowania metody w pracy zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem ankiety, zastosowano Kwestionariusz Oceny Jakości Życia , Kwestionariusz Moje Samopoczucie oraz Szpitalną Skalę Lęku i Depresji. Dane pozwalające na zastosowanie kryteriów włączenia i wyłączenia uzyskano stosując autorski kwestionariusz ankietowy.

W celu opracowania wyników badań *Autorka* zastosowała szereg metod statystycznych.

W analizie statystycznej wszystkie obliczenia dokonano używając programu STATISTICA 10 .

We wszystkich obliczeniach istotność statystyczną przyjęto dla poziomu $p < 0,05$.

Do porównania zmiennych wyrażonych w skali interwałowej przy rozkładzie danych zgodnych z rozkładem normalnym zastosowano następujące testy statystyczne:

1. Test t-Studenta
2. Test Chi-kwadrat

Rozdział *Wyniki* jest najbardziej obszernym rozdziałem dysertacji. Autorka na 44 stronach przedstawia wyniki uzyskanych badań. Badania zostały przedstawione w 79 tabelach . Tabele zostały bardzo dobrze opracowane graficznie pozwalając w sposób jasny i przystępny zanalizować przedstawione wyniki. *Autorka* porównała jakość życia położnych w każdym analizowanym przedziale wiekowym tj. od 45 do 55 roku życia .

Oceeniła również występujące różnice subiektywnej oceny poziomu jakości życia oraz własnego zdrowia , częstość i intensywność występowania objawów menopauzalnych które to różnice były bardziej nasilone w grupie pracujących w systemie zmianowym.

Ciekawą analizą była ocena różnic występowania leku i depresji w obu badanych grupach i następnie z podziałem na poszczególne okresy wieku badanych. Autorka wykazała, że zarówno w grupie pracującej w systemie zmianowym jak i w grupie pracującej w ciągu dnia gdy zwiększa się poziom objawów leku obniża się jakość życia we wszystkich jej aspektach. Wyjątek stanowiły położne w grupie wiekowej 46 lat u których wraz ze wzrostem poziomu leku rośnie poziom jakości życia w aspekcie społecznym. Ocena wyników badań w w/w pracy jest dość trudna ze względu na bardzo szczegółową ocenę badanych parametrów w grupach od 45 do 55 roku życia.

Dwunastostronicowy rozdział *Dyskusja* stanowi najbardziej wyjątkową i wartościową część pracy.

Autorka w tym rozdziale w sposób jasny i rzeczowy przedstawia swoje badania porównując osiągnięte wyniki z wynikami uzyskanymi przez innych autorów. Rozdział ten jest więc prawdziwą dyskusją Autorki z innymi badaczami. *Autorka* w swoich badaniach skoncentrowała się na ocenie jakości życia dokonanej poprzez analizę wieku badanych. Uzyskane przez Autorkę wyniki były podobne z badaniami Nowakowskiej która badała nasilenie i ilość objawów klimakterycznych w grupach położnych.

Objawy typu uderzenia gorąca do głowy, zaburzenia snu, rozdrażnienie i inne wpływały negatywnie na stan psychofizyczny pracujących zawodowo kobiet w okresie menopauzalnym. Autorka nadmieniła również, że ocena jakości życia z uwzględnieniem miejsca pracy położnej oraz jej zakresu kompetencji mogłaby dostarczyć również ciekawych danych ale to nie było tematem tej pracy. Szkoda, że Autorka nie poświęciła trochę czasu na opisanie zespołu nietolerancji pracy zmianowej i tolerancji pracy zmianowej. Wydaje mi się, że badania związane z tego typu zespołami byłyby ciekawe .

Wnioski w liczbie 5 są logiczne i jasno sprecyzowane. Stanowią odpowiedź na zadane przez Autorkę w celu pracy pytania i odzwierciedlają i precyzują uzyskane wyniki badań oraz są podsumowaniem dyskusji.

W podsumowaniu stwierdzam, iż praca będąca przedmiotem niniejszej recenzji jest wartościowa, nowatorska i posiada dużą wartość praktyczną.

Pisząc tą dysertację Autorka nie ustrzegła się jednak drobnych błędów szczególnie interpunkcyjnych str: 9, 11, 48 itp., str 85 pozycja piśmiennictwa nr 80 - rok publikacji błędny oraz wykazała się skłonnością do budowania bardzo długich złożonych zdań (np.: str.36,46). Ale są to tak drobne błędy, że w żaden sposób nie wpływają na merytoryczną wartość pracy a tylko dodają jej uroku.

Chciałbym podkreślić niezwykle wysoką wartość naukową przedstawionej mi do recenzji pracy doktorskiej nowatorski temat, solidna dokumentacja, rzeczowy i krytyczny charakter dyskusji oraz zdolność właściwego wnioskowania, skłaniają mnie do ocenienia pozytywnie pracy.

Rozprawa doktorska *magister położnictwa Elżbiety Dziąbek „Wpływ pracy zmianowej na jakość życia położnych w okresie okołomenopauzalnym ”* w pełni odpowiada merytorycznym

i formalnym wymogom stawianym pracom na stopień doktora nauk medycznych.

W oparciu o powyższe, mam zaszczyt przedstawić Wysokiej Radzie Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach *wniosek o dopuszczenie magister położnictwa Elżbietę Dziąbek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.*

prof. ATH dr hab. n. med.
Izabela ULMAN-WŁODARZ
specjalista w dziedzinie ginekologii i położnictwa
43-100 Katowice, ul. Piłsudskiego 15
ID ZUS 2553018 tel. 607 230 879